

Yeryuvarı ve İnsan

Üniversitemizde Geleceğin İpuçları

Toplumumuzda üretim güçlerinin gelişmesine koşut olarak, üniversitemiz de nitel ve nicel bir gelişimin içinde. Çeşitli, duraklamalı ve sıçramalı bir gelişim bu. Türkiye'nin üretim ilişkileri sistemi içinde tараф olan sınıf çıkarlarının çatışmasına üniversitelerdeki gelişim de katılıyor ve buna göre biçimleniyor.

Biz bunun somut örneğini üniversitemizin yerbilimci kesimi içinde izleyebiliyoruz. Ve bu gelişimin nesnel ve bilimsel bir çözümlemesi bize geleceğin ipuçlarını da veriyor.

1930'larda ulusal kaynaklarla gelişme eğilimine katılan üniversitede açılan ilk yerbilimleri bölümü üretim güçlerinin gelişmesinin yavaşlığına koşut ağır bir büyüme sürecine girmiş. Altmışlarda hızlanmaya başlayan kapitalist gelişme aşamasında bir ikinci bölüm açılmış ve araştırma ve eğitim canlanmaya başlamış. Yetmişlerdeki tekelci birikime koşut olarak da birçokları boy vermiş. Bugün dokuz ayrı üniversite'de yerbilim eğitimi ve hemen hepsinde de araştırma çabaları sürüyor. Yılda yüzleri geçen yerbilimci yetiştirilip yaşama sunuluyor. Bu nicel gelişme, Nitel yönden de eğitim düzeyinde de araştırma alanında da büyük bir gelişmenin olduğu yadsınmaz. Bu dış gelişimin bir de üniversitelerin iç yapısına yansıyan yanı var.

Yetmişli yıllara değin üniversitelerin akademik yapısı kürsü'yü birim olan niteliğini sürdürmüştü. Bu yıllarda önce yeni açılan, daha sonra da eski birimler bölüm düzenini akademik yapıya temel almışlar. Yetmişli yıllara değin Fen ya da Maden Fakültelerinde çalışan Yerbilimci kürsüler şimdilerde büyük çoğunluğuyla Yerbilimleri Fakültelerine dönüşmüşler. Ve son olarak yine bu son dönemde daha önce lisans temelinde dayalı olan eğitim hemen tümüyle mühendislik temeline kaymış.

Ülkemizde altmışlı yıllarda hızlanan ve yetmişli yıllarda doruğuna ulaşan tekelci ve dışabağımlı birikimin gereksindiği insan gücü ve temel hammadde girdilerinin sağlanması işlevi, üniversitelerin bu hızlı dönüşümünün temel nedenlerinde. Eskisinden kat kat daha çok yetişkin insan gücü istiyor işçiler. Başlangıçtaki bu kadar çok yerbilimcinin nerede iş bulacağı kuşkusunun yerini şimdi yerbilimci kitliği yakınlıkları aldı. Bir yandan da çözümü istenen yeni yeni sorunlar diziliyor yerbilimcinin önüne. Bu gelişme de üniversitenin dışı açılmasına, çeşitli projeleri üstlenmesine ya da bunlara katılmalarına neden oluyor.

Başlangıçta yalnızca MTA'nın çalışma olanakları sağladığı üniversiteli yerbilimcilere son yıllarda TPAO, EİEL, Etibank da proje vermeye başladı. Bunun yanında TBTAK, NATO vb. kuruluşların desteklediği projeler de bolca görülmeye başlandı. Üniversitelerin endüstri ile giderek artan bu ilişkisi onları yapısal bir değişikliğe de itti. Farklı kürsülerde örgünlennmiş farklı disiplinlerden yerbilimcilerin birlikte katkısını gerektiren projelere katılabilme kürsü duvarlarının aşılmasını gerektirdi. Öte yandan katılan öğretim üyesine yetersiz maaşlarına ek önemli gelir olanakları sağlayan, daha etkili üniversitenin sıfıra yakın olan çalışma olanaklarına karşı geniş harcama ve donanım olanakları sağlayan düzeniyle bu projelere katılma sözkonusu öğretim üyelerinin tümü için kürsü başkanının özel ve çoğu zaman baskı eğilimli yargılarına bırakılmazdı. Sonuç her disiplinden yerbilimci öğretim üyelerinin bölüm temelinde göre örgütlendikleri ve endüstri ile daha kolay ve daha dolaysız ilişkiler kurabildikleri Yerbilimleri Fakülteleri hızla yayıldı.

Bu gelişmenin olumlu yanları tartışmayı gerektirmeyecek denli açık. Bir kere üniversitenin öğretim üyesi bulamama sorunu ortadan kalktı. Artık kamu kuruluşlarında başlayan kanama ile iyi yetişmiş, üretken yerbilimcilerin üniversitelere hızla aktarılması süreci başlayabildi. Bunun yanında üniversitelerin yeni ve çağdaş donanımları edinebilmeleri olanakları arttı. O kadar ki tüm geri bırakılmış ülkeler için özgün olan, çok gelişmiş aygıtlardan çok sayıda alarak düşük kapasitede çalıştırma sorunu ortaya çıktı. Şimdi her yer de difraktometreler, spektrometreler, bilgisayarlar vb. iş bekler durumda. Yine bu gelişme sonucu üniversite ayaklarını yere basma, ülkenin gereksinimlerini karşılama görevini hatırlama olanaklarını da elde etti. Şimdi üniversite bugün ya da yarın uygulanabilecek yöntemleri geliştiriyor, bugün ya da yarın yüksek kârlılık umudu veren alanların gereksemelerini karşılamaya yönelebiliyor.

Yönelebiliyor mu? Sözü edilen gelişmenin üniversitelerde doğurduğu olumsuz etkiler bu soru ile başlıyor. Üretim araçlarının kamu iyeliğinde olduğu, merkezi planlanan, yatırımlarının hemen hepsi ussalık ölçüsü ile belirlenen bir ülkede üniversitenin edüstri ile kuracağı bağların ülke ekonomisinin gerçek gereksemelerine yanıt vermeye yönelmesi doğal. Ama ülkemiz gibi üretim araçlarının kişisel iyelikte olduğu, planlama etkinliğinin olmadığı, yatırım ve öteki ekonomik kararların dış sömürü odakları ve onlarla bağımlı yerli tekelci çevrelerce verildiği bir ülkede üniversitenin endüstriye açılması değişik boyutta bozuklukları da birlikte getiriyor. Birkere üniversitenin araştırma konularının çoğu ülkenin üretim güçlerinin gelişmesine katkıda bulunacak, doğal kaynaklarının üretime katılmasına, yenden üretimin hızlandırılmasına katkı olacak konular olmuyor. Yıllar yılı gelişmiş kapitalist ülkelerin yarasma merhem olacak konulara harcanyor gücün çoğu. Zeolitler üzerine bir dolu araştırma yapıyor, sentetik mineraller geliştirilmeye çalışıyor, kil minerallerinin iç yapıları irdeleniyor ve daha nice ayrıntıya giriliyor ama örneğin enerji kaynaklarımızın devreye girebilmesi için gerekli bir tek sonuca varan çalışmaya rastlanmıyor. Hiç kimsenin aklıma gelmiyor bitümlü şistlerimiz üzerine jeolojiden teknolojiye varan araştırma dizisine katılmak. Jeotermal kaynaklarımızın değerlendirilmesi yolunda henüz bir tek üniversite araştırması yok. Petrolde şu günlerde yürütülen az sayıda çalışma ya benzer örnekler geçmişte yok. Kömürler üzerine kaç tane sistemli bilimsel araştırma biliniyor, üniversitelerimizde yapılmış. İki üçü geçmez. Asfaltitleri çalışmış olan var mı? Gübre hammaddeleri üstüne yapılmış kaç tane üniversite araştırması sayılabilir. Teknolojik sorunları olan maden yataklarımız üstüne yapılmış çalışmadan söz edilebilirmi?

Bu gereksemelerin karşılanmasına yönelinmeyen üniversite ortamında, yapılmış çalışmaları yineleyen, fantezilerle oyalanan, üniversite yapısında geliştirilen yeni kurumlarla kişisel gelirleri arttırıcı işlere yönelen projeler götikçe çoğalıyor. Bu tür projelerin sayısı ve genliği bu yıl korkutucu bir biçimde arttı. En büyük kentimizin metropolitlen planlamasına temel olacak jeoloji haritalamasını şimdi bir mikropaleontoloji uzmanımız yapıyor. Deniz araştırmalarında kullanılmak üzere ulusal kaynaklarımız zorlanarak dışarıda yaptırılan bir geminin kiraya verileceği (belki de verildiği?) gelirin döner sermaye kurallarına göre işlem göreceği söylenileri yayılıyor. Tamamlanmış bir Körfez temizleme araştırması projesinin, üç buçuk katı daha yüksek bir bedelle bir üniversitemize üstlenildiği ve bu araştırma olanaklarının Körfez dışındaki çalışmalarda ve kadrolaşmada kullanıldığı bir önceki yıldan kalan bir tartışma konusu. Petrol İşleri Genel Müdürlüğü belgelindeki belgeleri düzene sokma işini TBTAK'ın ilk yıl için bir milyon TL'lik bir bütçe ile üç yıl için bir üniversite öğretim üyemize verilmesi de bu günün gündeminde. Bir başka üniversitemiz de Karadeniz taban çamurunda altın ve gümüş avlamaya çıkıyor. Bir kamu kuruluşumuzun gözlemci bulundurma istemini bilimsel çalışmaya karışma sayıyor. Bakanlığa tonda yarım kilo altın ve gümüş umutları fısıldanıyor. Bir taka donatılıyor. Ve analizlerde iz olarak bile altın ve gümüşe rastlanılmıyor. Sıradan jeoloji çalışmaları kamu kuruluşlarına ekonomik etüd diye finanse ettiriliyor. Ve dorukta yine HÜTE. Türkiye Kömür İşletmeleri Genel Müdürlüğü ile bir büyük iş anlaşması yapılıyor. En az beş yılda bitecek, en az iki buçuk milyar TL tutacak bir kömür araştırma, sondaj ve fizibilite anlaşması. Ayrıntıları başka yerlerde tartışıldı ve tartışılıyor. Tartışanlar üstüne istendiğince siyasal yakıştırmalar yapısın yurtsever ve bilime saygısı olanlar daha da tartışacak. Fakat konumuzu ilgilendiren yanıyla olay üniversitelerimizi çok tehlikeli yeni bir dönemece getirdi. Üniversite artık şirket oluyor. Çok yüksek ücretlerle eleman çalıştırmaya, özel örgütler kurmaya, ihaleler yapmaya, Enstitü-Vakıf-Vakfa bağlı şirket vb. karmaşıklığı içinde HOLDİNGLEŞMEYE başlıyor. Bu ilişkiler ağı içinde artık bu birimde bilimsel düşüncenin bağımsızlığı, bilimsel araştırmanın ülke ve halk yararına yönlendirilmesi söz konusu olamaz. Burada patronlar çağı, o üniversite çalışanlarının deyimiyile "Bay Eştıp"lar çağı başlamış olur.

Tehlike şurda; bu iş tutarsa önüne geçilmez bir yarışma başlayacaktır. Kimse milyarlık projelere karış duramayacaktır. Hiç bir üniversite birimi temel işlevi olan eğitim ve araştırmayı ön plana almayacak bunları işe tabi kılacaktır.

Özelle günümüz üniversitesinin yerbilimleri fakültelerinde bir şirketleşme tehlikesi vardır. Bir de yapay projelerle oyalanma tehlikesi. Üniversitelerimizi etkileyen bir başka etken de demokratlaşma eğilimi. Altmışların öncesindeki üniversite önce öğrenci olayları, daha sonra da ülkedeki demokratik savaşımın baskısıyla değişmeye başladı. Öğrenci temsilcilikleri, Fakülte kurullarına öğretim üyelerinin çoğunluğunun katılması gibi talepler giderek gerçeğe dönüştü. Öğretim üyelerinin demokratik kitle örgütleri var artık. Asistanların ay-

rica örgütlendikleri görülüyor. Üniversitelerin akademik yapısındaki değişimin köklü bir nedeni de öğretim üyelerinin çoğunluğunu etkileyen bu demokratlaşma eğilimi. En köhne üniversitelerin bile gözöneklerine sızıyor bugünlerde bu eğilim.

Üniversitelerin ülkenin hastalıklı üretim ilişkileriyle ilişkiye girdiğinde ortaya çıkan bozucu etkenlere karşı, toplumsal kökenli demokratlaşma eğiliminin savaştan etkisine umut bağlamak gerekli.

Üniversitelerin geleceğinin bilimsel özgürlüğün ülke çıkarlarıyla bilimci ussalığın kuralına göre dengelediği bir gelecek olması doğrultusunda tüm toplumsal kategorilere görev düşüyor. Bazıları bunun kurmayla çalıştıkları çürük yapıyı tehdit ettiğini görerek bilimsel özgürlüğün tehlikeye düştüğünü, bilime politika karıştırıldığını ve üniversitenin sorunlarının yalnız kendilerini ilgilendirdiğini (Bilimin bir aristokrasi olduğunu) savlasalarda herkes üstüne düşeni yapmalıdır.

— HÜTE-TKİ anlaşması bozulmalı ve üniversite bu yükten kurtulmalıdır. Bu konuda Ege Üniversitesi Yerbilimleri Fakülte Kurulu'nun sesine kulak verilmelidir. Bu ses üniversitenin ferahlatıcı sesidir. Demokratlaşmanın bir olumlu sonucudur (Derginizin "Haberler" bölümünde bu konuda yeterli bilgiyi bulacaksınız.)

— Kamu kuruluşları üniversiteleri ülke gereksinmelerine göre düzenlenmiş bilimsel araştırma projeleri ile yönlendirmelidir.

— Üniversiteler içindeki bilime ve yurt çıkarları karşısında duyulmalı gereken sorumluluğa saygılı kadrolar bozulma eğilimlerine karşı savaştır. Fakülte ve bölüm kurullarında tüm projeler tartışmaya açılmalı ve gerektiğinde bazı projelerin kaldırılması sağlanmalıdır. Fakülte Kurullarının her bilim adamının projeleri üstünde bağlayıcı yetkisi olmalıdır. Bu bilimsel özgürlüğü kısıtlayıcı olmadığı gibi bilimin saygınlığını gözetici bir denetleme düzeni olacaktır.

— Döner Sermaye düzenine işlerlik kazandırılmalıdır. Bu düzen dışında üniversitelerin hiçbir İŞ'in içine girmesine fırsat tanınmamalıdır. Döner Sermaye Yönetmelikleri gözden geçirilip üniversitelerin bilimsel çalışmalarını olumsuz yönde etkileyici yanları değiştirilmelidir.

Üniversitelerin geleceğinin ipuçları ortadadır ve çelişkilidir. Geleceğin biçimlenmesi yurtsever, bilime saygılı, ülkesine karşı sorumluluk bilinci taşıyan herkesin bu konudaki savaştan istek, kararlılık ve tutarlılığı ile nitelenecektir.